

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: p.levchuk@ispan.waw.pl

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-248-250

Левчук П. Г. Лексичний мінімум європейських мов як іноземних та УМІ. Аналіз та приклади вдалих практик. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 248–250.

УДК: 811'373

Левчук Павло Григорович,
Інститут Славістики Польської Академії Наук

ЛЕКСИЧНИЙ МІНІМУМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ ЯК ІНОЗЕМНИХ ТА УМІ. АНАЛІЗ ТА ПРИКЛАДИ ВДАЛИХ ПРАКТИК

У зв'язку з початком роботи над створенням державного стандарту з української мови як іноземної, автор звертає увагу на питання лексичного мінімуму та наводить приклади з процедури створення такого мінімуму у французькій та польській мовах. У підсумку пропонує провести аналогічні дослідження для української мови.

Ключові слова: словник-мінімум, українська мова, французька мова, польська мова.

Левчук Павел Григорьевич,
Институт славистики Польской Академии Наук

ЛЕКСИЧЕСКИЙ МИНИМУМ ЕВРОПЕЙСКИХ ЯЗЫКОВ КАК ИНОСТРАННЫХ И УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК КАК ИНОСТРАННЫЙ. АНАЛИЗ И ПРИМЕРЫ УДАЧНЫХ ПРАКТИК

В связи с началом работы над созданием государственного стандарта украинского языка как иностранного, автор обращает внимание на вопросы лексического минимума и приводит примеры из процедуры создания такого минимума во французском и польском языках. В итоге предлагает провести аналогичные исследования для украинского языка.

Ключевые слова: словарь-минимум, украинский язык, французский язык, польский язык.

Pavlo Levchuk,
The Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences

THE LEXICAL MINIMUM OF EUROPEAN LANGUAGES AS FOREIGN AND THE UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE. ANALYSIS AND EXAMPLES OF GOOD PRACTICES.

The preparation of the language certification program of Ukrainian as a foreign language resulted in the need to create a basic Ukrainian language dictionary, thanks to which it would be possible to create both examination tasks and new textbooks for learners. In this article, the author shows the current proposals for the certification of Ukrainian language created in Kiev and Lviv and requirements from the candidates at the basic level A1. The next part shows examples of creating similar dictionaries for French and Polish. Two proposals to conduct research on the structure of languages are adjusted to the specifics of each of them. The article discusses the methodology of conducting research and the final effect. The summary contains suggestions for conducting similar research for the Ukrainian language.

Key words: basic dictionary, Ukrainian language, French language, Polish language.

Постановка проблеми. Зацікавлення створенням Державного стандарту з української мови як іноземної ще ніколи не мало таких обертів як у останні місяці. Два головних осередки, Київ та Львів, активно дискутують на тему пропозицій щодо вимог до окреслених рівнів, структури екзамену та, навіть, зразків екзаменаційних завдань. Однак, досі бракує ключового для цих дискусій компоненту – лексичного мінімуму української мови як іноземної (УМІ), тобто того, що повинно регулювати як лексичну частину, так і приклади з граматики, письма та мовлення на окреслені рівні.

Аналіз останніх досліджень. У «чинному» стандарті, котрим вважають свій варіант київські колеги на А1 потрібно опанувати 750 слів [5:17], без жодного конкретного визначення звідки це магічне число взялося. Натомість тематичний каталог подає наступні теми: розповідь про себе; окремі елементи життєпису: дитинство, навчання, робота, зацікавлення; сім'я; друг (член родини); робочий день; дозвілля, відпочинок, захоплення; Україна, Київ (або інше місто, де навчається іномовець) [5, с. 8]. Можна лише зробити припущення, звідки з'явилися усі наведені вище пропозиції, тому що список використаної літератури відсутній. Після дискусії 2 лютого 2017 року над тодішнім варіантом, авторки змінили 780 на 750, не наводячи жодних підстав для цього, однак автор цих слів переконаний, що на це рішення сильний вплив мав російський стандарт [5, с. 16].

В свою чергу можна зробити висновок, що авторки львівського проекту стандарту прислухалися до пропозицій під час згаданої вище дискусії [2, с. 110], оскільки цей проект пропонує 800 – 1000 слів [4, с. 20], котрі містяться в 13 темах і мають значно ширший тематичний компонент, подібний до європейських діючих стандартів. Проте цей висновок нічим не підтверджується, тому що бібліографія також відсутня.

Для української мови існують частотні словники та словник-мінімум [3], який на них базується, однак, на думку автора цих слів, посилення на підручники української як іноземної та частотні словники початку ХХІ століття вимагають деяких модифікацій.

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідження створення словника-мінімуму для інших мов, зокрема для французької та польської, що зумовлює необхідність вирішення наступних завдань:

1. Методика досліджень розмовної мови
2. Методика опрацювання отриманого матеріалу
3. Модифікація лексичного мінімуму для потреб іноземців.

Виклад основного матеріалу. Створення лексичного мінімуму пропонуємо розглянути на прикладі Франції та Польщі.

Франція. Після Другої світової війни французи прагнули відновити статус своєї мови у світі, оскільки домінуюча у міжнародній комунікації англійська витіснила французьку. Однією з проблем був лексичний мінімум, тому французькі мовознавці вирішили створити відповідник англійському «Basic English».

У 1952 році, переважно у Парижі, дослідники записали 301 інформатора, з котрих 275 були авторами довгих розповідей. Було записано монологи і діалоги 104 інтелектуалів і людей *profession libérale*, 34 працівників розумової праці, 31 працівника фізичної роботи, 17 продавців, 12 осіб, які працювали прислужку у багатих родинах, 8 фермерів, 28 жінок без професії і 11 школярів. Інформатори говорили про професійні справи – 94 розповіді, родину і друзів – 69, подорожі – 41, про здоров'я і хвороби – 43, про транспорт – 17, щоденне життя – 21, їжу – 9, житло – 21, спорт – 21, життя студентів – 12. Записані тексти розмов зайняли 1090 сторінок, де було 312 135 слів. З цього матеріалу дослідники вибрали 7995 словникових лексичних одиниць. В опублікованому списку було 1063 слова, які вживались частіше, ніж 20 разів, бо саме таку частоту вважали правильною при опрацюванні *vocabulaire de base* [9:207].

Порівняння списків слів розмовної мови зі списками літературних текстів принесли декілька важливих спостережень:

1. Розмовна мова має виключно актуальні синонімічні та похідні вирази, чого немає у літературних текстах, адже письменники вживають всі доступні синоніми.
2. Дослідження певних слів показують тенденції у розвитку мови. Займенник «він» у розмовній формі «nous» зустрічається 136,67 разів на 10 000 слів, тоді як у літературній мові тільки 38,5.
3. Розмовна мова не має старих та архаїчних слів, але в ній присутні слова модні на той період (*gens, histoire, moment*), є слова взагалі відсутні у літературній мові (*bouquin, sorain*) та вульгаризми.
4. Частотність вживання розмовної мови має велику погрішність. Особливо це було видно у назвах професій, де був відсутній муляр і т.п.

Беручи до уваги можливі статистичні помилки автори *français fondamental* вирішили застосувати новаторський підхід, котрий опирався на наступні критерії:

1. Частотність вживання слів у розмовній мові,
2. Пошук слів, котрі можуть бути тематичними словами – *mots disponibles*.
3. Раціональний емпіризм.

Протиставлення часто вживаних слів тематичним словам можна назвати логічним мисленням. Важливим є дослідження R. Mischea, пов'язане із забуванням частин мови у випадку афазії. Спочатку забуваються власні назви, потім назви речей, абстрактні поняття, прикметники, дієслова, а потім слова з категорій *mots grammaticaux* (займенники, прийменники і сполучники) [9, с. 210]. Пізніше, на підставі цих досліджень з'являється поділ на **тематичні** та **атематичні** слова. Атематичними вважаються слова, котрі часто вживаються у кожному тексті і служать не для називання речей, але для їх опису незалежно від теми і ситуації (займенники, прийменники і сполучники, більшість прикметників та дієслів і частина загальних іменників). Тематичні слова пов'язані з окресленою темою, а їх частотність залежить від вибору тексту. Автори створили 16 лексичних тем, тобто *centres d'intérêt* «центрів зацікавленості» (термін проф. В. Т. Мьодунки). Запропонований авторами словник-мінімум французької мови складався з:

1. Слів частих у використанні, частота яких перевищує або дорівнює 29, з-поміж яких було виключено ті, які були вжито менше ніж у 5 розповідях. Спочатку це було 805 слів, потім викреслили ще 104 слова: загальні слова, модні у розмові, менш часті синоніми, слова, пов'язані з християнством (залишили лише *Dieu* і *religion*) та слова, які вважали складними для початкового рівня навчання.

2. Слова отримані методом дослідження 16 «центрів зацікавленості».

3. Універсальних слів, потрібних на першому етапі навчання, котрий є головним етапом в опануванні мови.

Лексичний мінімум, який знаходиться у *français fondamental*, складає 1475 слів. З них 46,9% іменників, 22,9% дієслів (що сильно відрізняється від Basic English, де кількість дієслів зведена до мінімуму), 17,1% слів *mots grammaticaux*, 6,6% прикметників, 5,6% прислівників. Опанування цих слів дозволяє зрозуміти 80,8% розмови, 65,75% оповідань, 16,38% наукового тексту, 46,35% спортивного тексту і так далі. Запропонований мінімум пізніше отримав декілька незначних модифікацій і донині є діючим взірцем для створення сертифікаційних іспитів та підручників з французької як іноземної [9, с. 210-216].

Подібні дослідження були проведені і для іспанської мови, де зібрали 800 000 виразів від 1600 інформаторів та створили корпус з 400 000 слів, котрі потім зіставили з 25 темами, а також для португальської мови, де було зібрано 435 456 виразів, зіставлених з 27 темами [9, 217].

Польща. Розвиток полоністичної глоттодидактики відбувався на декілька десятиліть пізніше, тому методика та опис досліджень відчутно відрізнялись. У 1979 з'явилося аж два словники різних авторів, однак комісією глоттодидактиків цікавив саме сучасний стан мови, тому дослідження проводив Інститут польської мови Ягеллонського університету, а саме доктор Зофія Цигал-Крупа. Авторка досліджувала тематичний словниковий мінімум польської мови, котрий з'явився у 1986 році та став підставою її габілітації у 1990 р. [6]. Ця праця була практичним використанням теорії семантичних полів авторства тоді вже професора Владислава Мьодунки. Другим джерелом було дослідження мови телебачення, цим дослідженням керувала проф. Зофія Курцова з того самого інституту. Мовознавці під керівництвом Курцової записали близько 900 годин ефірного телебачення, починаючи з 1 квітня 1977 р. і закінчуючи 31 березня 1978 року. Кожна година дала біля 200 словоформ до корпусу. У підсумку було зібрано 189 000 словоформ. Оскільки зібраний матеріал був неоднорідним, його поділили на три типи: прочитаний текст, монолог та діалог.

Використовуючи дослідження мови телебачення у створенні лексичного мінімуму, автори зробили два важливих спостереження:

- 1) це жива мова *sensu largo* («у широкому значенні»);
- 2) це мова, котра раніше була опрацьована мовцем.

Ці два спостереження дозволяють розмістити мову телебачення між мовою щоденного спілкування та літературною мовою. Істотною рисою мови телебачення є її наближення до літературної мови, адже тексти, котрі були прочитані чи сказані під час телефірму, раніше піддавалися редагуванню, так як і літературні твори.

У порівнянні зі словниками 1979 року, корпус словоформ Курцової був більший на 89 000 одиниць, тому саме це дослідження лягло в основу створення лексичного мінімуму для іноземців.

Одночасно варто нагадати, що польська мова є флексійною мовою, тому комп'ютерні підрахунки словоформ дозволили встановити частоту вживання відмінків у польській мові. Іменники та прикметники мають наступну частоту: родовий → називний → знахідний → місцевий → орудний → давальний → кличний. Числівники та займенники мають дещо іншу структуру відмінків. Варто зробити висновок, що не всі відмінки мають таку саму функціональну необхідність у різних частинах мови.

Дослідження групи Курцової мали величезний вплив і на самі програми викладання польської мови як іноземної – як у 1991 році, так і у 2011 р. Для прикладу, давальний відмінок з'являється тільки на рівні А2, адже вживати його А1 просто немає потреби. Останнім на рівні А1 є орудний відмінок, він покриває тільки біля 6% форм.

Після закінчення досліджень у Міністерстві Освіти створили комісію з 10 осіб, котрі представляли всі осередки, які на той час викладали польську як іноземну, та представника Інституту польської мови Академії Наук. Комісією очолював 46-річний професор Мьодунка з Інституту полонійних досліджень Ягеллонського університету. Комісія працювала протягом двох років на регулярних засіданнях в Ягеллонському університеті, куди запрошували і членів групи Курцової, які представляли свої дослідження і мали виключно дорадчий голос при прийнятті рішень. Окремі члени комісії працювали у підкомісіях, де розробляли окремі частини майбутнього мінімуму та стандарту з польської мови як іноземної. Після закінчення робіт комісія публікує «Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny» [7]. У даній публікації знаходимо лексичний каталог, котрий має 1579 слів для каталогу А. Якщо поділити ці слова на частини мови, то ситуація виглядає так: іменники 46,2%, прикметники 11,8%, числівники 3,6%, займенники 3,5%, дієслова 19,8%, прийменники 2,3%, вигукі 1,5%, прислівники 4,9%, сполучники 2,9% та партикули 3,4%. У словнику-мінімум Курцової знаходилось 1520 слів, однак авторка у вступі пояснює, що різниця виникає зі специфіки лексичного мінімуму для польських дітей та для іноземців [8, с. 5-7].

У польських програмах викладання на рівні А1 закладено мінімум 1000 слів [10,16]. Відповідно з колишнього рівня А після впровадження Європейських стандартів довелося поділити зміст словника-мінімум Курцової на дві частини та дописати типові для іноземців слова. Доповненням для лексичного мінімуму стали назви інших країн та їх мешканців, жіночі форми слів, відмінні від чоловічих, частина числівників, назви місяців та кольори і т.д.

Висновки. Отже, опрацювання українського державного стандарту повинно відбуватись на підставі лінгвістичних досліджень, частина з котрих є наявною, такі як частотні словники, підручники з УМІ та тематичні каталоги, особливо львівський варіант має досить детальний каталог. Однак, багато варто ще зробити у створенні і описі структури української мови, частоти вживання частин мови та відмінків. Автор цих слів переконаний, що координувати такі дослідження повинна професор Оріса Демська, котра має досвід у дослідженні мови телебачення та у створенні тематичних словників. Найпотрібнішим елементом у підготовці мінімуму та сертифікації в цілому є **здоровий глузд** учасників дискусій. Окремі запропоновані варіанти просто не витримують критики, особливо через плагіат та нерозуміння специфіки створення такого типу документу. Важливо почати дискусію над приготуванням дослідження структури мови, котру на себе повинні взяти інституції НАН, а після відповідних досліджень дидактики УМІ – підготувати відповідний каталог.

Література:

1. Государственный стандарт по русскому языку как иностранному. Элементарный уровень / Владимиров Т.Е. и др. – 2-е изд., испр. и доп. – М. – СПб.: “Златоуст”, 2001. – 28 с.
2. Левчук П. Порівняльний аналіз удосконаленої пропозиції стандарту УМІ з сертифікаційними екзаменами польської мови як іноземної та елементи стандартів інших мов // Сучасні проблеми германського та романського мовознавства: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 24 лютого 2017 року, Рівне, 2017. – С. 99-112 URL: http://if.16mb.com/SPGRM_2017_Zbirnyk.pdf (дата звернення: 17.01.2018).
3. Партико З. В. Словник-мінімум української мови / Зіновій Васильович Партико. – К.: Видавн.центр Ін-ту журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. – 78 с.
4. Проект Державного стандарту України «Українська мова як іноземна: Рівні загального володіння та діагностика» /укладачі: Данута Мазурик, Леся Антонів, Олена Синчак, Галина Бойко. – Львів: на правах рукопису, 2017. – 135 с.
5. Стандарт з української мови як іноземної: початковий рівень (А1) / укладачі Ніколаєва Н. С., Бондарєва Н. О. та ін. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2017 (2011). – 18 с.
6. Cygal-Krupa Z., Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, alfabetycznym i tematycznym / Z. Cygal-Krupa. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1990. – 229 s.
7. Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny / red. Władysław T. Miodunka. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1991. – S.306.
8. Kurzowa Z. Słownik minimum języka polskiego / Z. Kurzowa. – Poznań : Kantor Wydawniczy SAWW, 1992. – 215 s.
9. Miodunka W. T. O badaniach słownictwa i gramatyki francuszczyzny mówionej / W. T. Miodunka // Poradnik Językowy. – 1977. – z.5. – s.206-218.
10. Programy nauczania języka polskiego jako obcego A1-C2 / red I.Janowska i in. – Kraków: Księgarnia Akademicka, 2009. – s.316.